

A Dráva-medence mélyföldtani felépítésének vizsgálata magas fedésszámú reflexiós szeizmikus szelvények segítségével*

TÓTH SÁNDOR**

A Geofizikai Kutató Vállalat a 70-es években, valamint a 80-as évek elején a Dráva-medencében igen intenzív szeizmikus kutatást végzett. Ezek a geofizikai vizsgálatok jelenleg a reflexiós szelvények területességenkénti bemérését, feldolgozását, kiértékelését és értelmezését jelentik. A rendelkezésünkre álló szelvényanyag birtokában azonban már nagyobb léptékű földtani modellt alkothatunk, mivel ezek a szeizmikus profilok nemcsak a nagyciklusok (értjük ezalatt a medencealjzat és az azt fedő fiatalabb üledékek közetmátrixát) elkülönítését tették lehetővé, hanem ezen belül az intraciklus (értjük ezalatt az egyes rövidebb időintervallumot átfogó üledékképződési szakaszt) vizsgálatát is.

Jelen dolgozat Pogácsás György et. al. (1980) úttörő jellegű munkája alapján erre tesz kísérletet.

Геофизическое Предприятие в 70-х годах и в начале 80-х годов провело в бассейне Дравы довольно интенсивную сейсморазведку. Эти геофизические исследования в настоящее время означают площадные полевые наблюдения, их обработку и геологическую интерпретацию. С помощью сейсмического материала можно представить геологическую модель уже более крупного масштаба, т. к. сейсмические профили дают возможность разделить не только крупные циклы (под этим подразумевается матрица пород основания бассейна и покрывающих более молодых осадочных пород), но и в пределах их исследовать интрациклы (подразумевается более кратковременный период осадконакопления). Настоящая работа опирается на основоположные работы Д. Погачаша (1980 г.)

Intensive seismic prospecting were done by the Geophysical Exploration Co. (GKV) in the Drava River basin in the 70-es and early 80-es. These seismic works were carried out in various exploration means. Data processing and interpretation followed accordingly. By combining all the available seismic data a regional geological model can be made that incorporates large geological cycles (rock matrix of the basement and overlaying younger sediments) and inter-cycles (sedimentary cycles).

This paper is based on the pioneer work of Gy. Pogacsas et. al. (1980) in the matter.

A Dráva-medence mélyföldtani felépítésére vonatkozó ismeretanyagunk jórészt a térségben már több, mint negyven éve folyó szénhidrogén-kutatásnak köszönhető. Ezekkel az elsősorban ipari jellegű kutatásokkal lehetővé vált a terület mélyföldtani arculatának, a megismert képződmények lito-, kronosztrigráfiai és CH produktivitásának vizsgálata. Dicső elődök nyomdokain haladva parányi morzsaként szeretne hozzájárulni ez a dolgozat is a legoptimálisabb geológiai modell megalkotásához.

Reflexiós szeizmikus mérések

A GKV a hetvenes évek közepétől magas fedésszámú (12x-es, 24x-es, esetenként 48x-os) reflexiós szeizmikus mérésekkel végzi a CH-szerkezet kutatást. A Dráva-medencében ez idáig több mint 200 szeizmikus profil készült el. Ezek a jó minőségű „adathalmazok” nemcsak a mai mélyföldtani szituációt tükrözik

* Elhangzott a MGE 15. Vándorgyűlésén, Sopron, 1984.

** Geofizikai Kutató Vállalat, 1068 Budapest Gorkij fasor 42.

vissza, hanem segítségükkel a kutatási terület fejlődéstörténeti folyamataira is felvilágosításokat kaphatunk. Az egyes szeizmikus szekvenciák egyrészt tükrözik az adott üledékfelhalmozódási egység primer rétegzettségét, másrészt a szedimentációt követő szekunder tektonikai hatásokat. (*Pogácsás Gy. et. al. 1981.*)

A medencealjzat szeizmikus időtérképe

A feldolgozott szeizmikus profilok lehetővé tették a Dráva-medence harmadidőszaki fekjének és pannon fekjének szeizmikus időtérképe elkészítését. Igaz ugyan, hogy az időtérképek eltérnek a valóságos mélyföldtani szituációtól, mégis e kicsinyítés mellett igen jól vizsgálhatók.

Az *1. ábrán* bemutatott térképen a preneogén medencealjzatot felépítő három nagyszerkezeti egység elterjedését is ábrázoltam.

A legidősebb kőzetcsoport a kata-mezo-epizónás metamorfitek együttese. A kata- és mezometamorfitek képződése valószínűleg az idős bajkái orogén szakasz idejére datálható, majd a már geokémiai egyensúlyba jutott metamorfitek a variszkuszi és/vagy alpi orogén fázis alatt retrográd metamorfózist szenvedtek. A retrográd metamorfózis oxigén felvétellel járt, s így másodlagosan epimetamorfitek is keletkeztek. Az *elsődleges* epimetamorfitek részben bázikus eruptívumokból (kloritpala), részben savanyú vulkanitokból és tufájukból (ortogneisz), illetve agyagos üledékekből (paragneisz) képződtek. A metamorfózist a varisztid orogén fázis ideje létrejött tektonikai vonalak mentén felnyomult magmatest kontakt hatása hozta létre. Ezek a tektonikai vonalak később jobbra eliminálódtak, illetve kisebb mértékben újjáéledtek. Ezt bizonyíthatják a térkép középső régiójában nyomonkövethető ÉNy – DK-i, illetve K – Ny-i irányú törésvonal. A K – Ny-i irányú szerkezeti vonal fiatalabb is lehet.

A kata- és mezometamorfitek, valamint az epimetamorfitek kapcsolata nem tisztázott. A szeizmikus szelvények (pl. *3. és 4. ábra*) felpikkelyeződést mutatnak. A felpikkelyeződés során az idősebb képződmények részlegesen rátolódtak a fiatalabb metamorfitokra. Elképzelésünket az Ok – 1, Ok – 2 és Se – 1 fúrások anyagainak vizsgálata támasztja alá.

A Dráva-medence K-i régiójában és a Darány-Kálmánca-Szulok helységek által határolt háromszögben újpaleozoós-alsótriász korú kőzeteket tártak fel. A legidősebb feltárt összlet a felsőkarbon ideje alatt lerakódott édesvízi (?), kontinentális kifejlődésű, ritmikus felépítésű széntelepes összlet. Az üledékek szemcseátmérőinek változása a törmeléket szolgáltató terület fokozatosan gyorsuló kiemelkedését tükrözi. A kiemelkedés közben a varisztid tektonikai vonalak újjáéledtek és kis mennyiségű vulkanitot szolgáltattak. Az alsópermiben már teresztrikus durva törmelékes összlet rakódott le, majd a felsőpermiben újabb transzgressziós ciklus kezdődött. Felsőperm és alsótriász korú kőzetek csak a térkép DK-i régiójában találhatók.

A térkép ÉNy-i zónájában mezozoós kőzetek alkotják a preneogén medencealjzatot. Szeizmikus vonalaink száma itt a legkevesebb, a szelvények minősége objektív okok miatt itt a legrosszabb, valamint a terület mélyfúrásos feltártsága is igen hiányos, így a megszerkesztett felülettől jelentősen eltérhet a valóságos felület. Az ábrázolt törésvonalrendszer kijelölése a pannon és miocén struktúrák szeizmikus képe alapján történt. Tisztázatlan a mezozoós és a metamorfitos nagyszerkezeti egység kapcsolata. A határ pontos kijelölése szinte lehetetlen, mivel abban a zónában (Berzence-Szenta vonala) igen erős, több fázisú miocén vulkáni tevékenység folyt.

A pannon fekű szeizmikus időtérképe

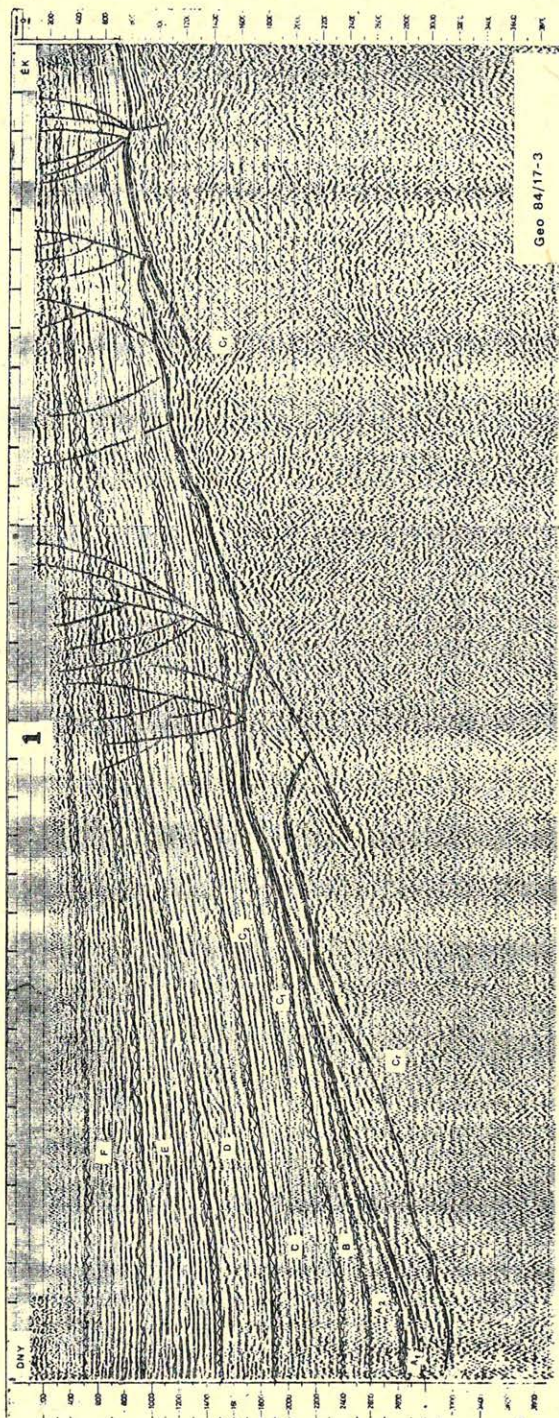
A preneogén medencealjzatra szuperponálódott miocén képződmények elterjedését és felépítését *Lukács Zoltánné et. al.* 1981-ben már elvégezte, ezért a térképen csak a miocén képződmények kiemelődési zónáit ábrázoltam. A Dráva-medence DK-i régiójában csak a 2000 ms-os időértékek alatt található miocén üledékek és azok is dominánsan törmelékek. A másik miocén képződményektől mentes terület a Vízvár-Babócsa irányában húzódó, kiemelt helyzetű, metamorfítottból álló medencealjzat. Hangsúlyozni kívánom, hogy a kiemelődési határokat a szeizmikus szelvények alapján szerkesztettem meg. A fúrások rétegsorai nagyobb felbontást tesznek lehetővé, és így a kijelölt területek jelentősen kisebbé válnak. A miocén képződmények csak a magas szerkezeti helyzetben található medencealjzat felszínéről hiányoznak.

Szeizmikus szelvények

A Dráva-medence szeizmosztratigráfiai képének illusztrálására hét darab szelvényt mutatok be. A szelvények vizsgálatánál *Nagy Zoltánné* értelmezését használtam fel, kiegészítve a neogén-quarter üledékekre alkalmazott szeizmikus fáciesek jelölésével. A jelölések *Késmárky I. et. al.* 1982-ben megjelent munkája alapján történtek. A bemutatott szelvények nyomvonalát az *1. ábra* időtérképen bejelöltem.

Az *1. – 2. – 3. sz.* szelvény a Dráva-medence DK-i régiójában került bemérésre. Az *1. sz.* szelvény (*3. ábra*) a medencealjzat DNY-i irányú erőteljes süllyedését mutatja. A metamorfitos összleten belül mutatkozó határfelületek a már tárgyalt pikkelyeződésre utalhatnak, de nem kizárt az sem, hogy alacsony dőlésszögű vetőzónákat jelölnek. A szelvény ÉK-i végén a metamorfithoz töréssel kapcsolódó amplitúdó sorozat az újpaleozoós összlet leképezése lehet. A miocén struktúrák (A_1 és A_2) csak a DNY-i mélyebb részen jelennek meg. Mivel ezek túlnyomóan törmelékek, ezért a medencealjzat felszínét is eliminálják (a medencealjzatot itt a Fel-I. mélyfúrás adata alapján rajzoltam be). Az idősebb pannon (*B*) üledékek időhézaggal és diszkordanciával települtek a miocénre. A *B* jelű szeizmikus fácies a Beleznai Marga-Mésmarga Formáció-val azonosítható. A transzgressziós ciklust jelöli a *C* fácies is. Ez a mélyebb részen homokos agyagmarga és agyagos homokkő változásokból áll (Nagylengyeli Agyagmarga Formáció?). Ezek a csökkenésvízi nyíltvízi képződmények laterálisan a Mihályi Konglomerátum Formáció partszegélyi keletkezései durvatörmelékével fogazódnak össze. Igen jellegzetes képpel rendelkezik a *D* szeizmikus fácies. Képződése vitatott, magam inkább a fekű és fedő fáciesek kapcsolatával foglalkozom. A *C* fácies kiemelődése és a *D* fácies egyes időhorizontjai ellentétes üledék-behordási irányról tanúskodnak, tehát elképzelhető, hogy a *D* fácies (a Drávai Agyagmarga Formációval azonosítható) transzgressziós feltöltődéses üledékképződést jelez. A *D* fácies képződményeinek lerakódása után újabb irányváltzás történt, ez azonban már kisebb mértékű és egyértelműen regresszív mozgást bizonyít. Az aljzat kibillenése a pannon üledékek lerakódása után történhetett. Erre utalnak a szelvény középső és ÉK-i szárnyán látható szintetikus normál vetők, valamint a neogén-quarter üledékek helyzete (a fiatalabb üledékeket jelző amplitúdó sorok párhuzamosak az aljzat reflexiós leképezésével).

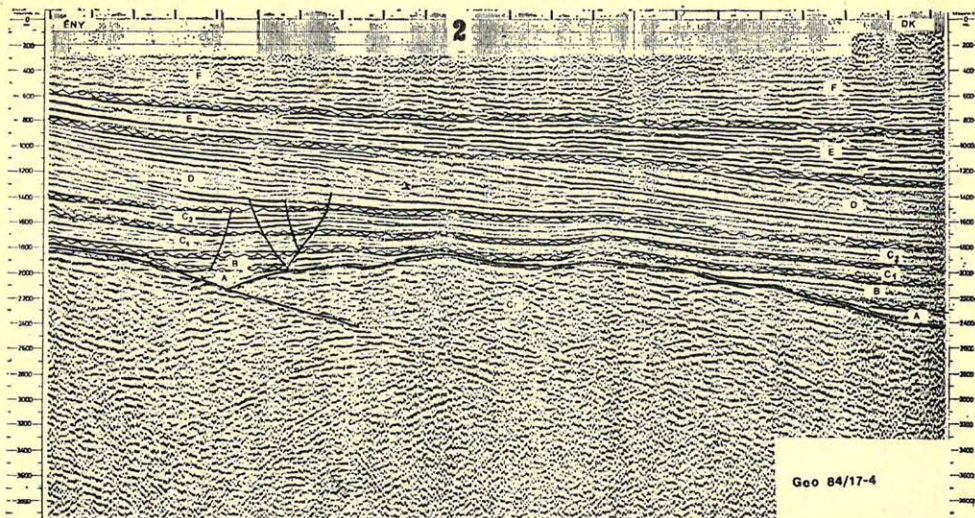
A *2. sz.* szelvény (*4. ábra*) az előbbi szelvényre merőleges. Itt is megfigyelhetjük a pikkelyeződésre utaló jelleget. A szelvény ÉNY-i részén lokális süllyedésben miocén (?) üledék maradt meg, míg a többi helyről lepusztult. A *B*, *C*₁,

3. ábra. 1. számú szeizmikus szelvény (24x-es fedés, Pogácsás György értelmezésének felhasználásával). *Jelmagyarázat*: A miocén szeizmikus fácies B, C₁, C₂, D, E, F pannon szeizmikus fáciesek

Рис. 3. Сейсмический профиль №1 (24-х кратное перекрытие, с использованием интерпретации Д. Погачаша.) *Условные обозначения*: А сейсмofация миоцена В, С₁, С₂, Д, Е, сейсмические фации паннона

Fig. 3. Seismic line No. 1. (24 — fold coverage. Interpretation of Pogácsás György was taken into consideration). Symbols: A Miocene seismic facies B, C₁, C₂, D, E, F Pannonian seismic facies

4. ábra. 2. számú szeizmikus szelvény (24x-es fedés) *Jelmagyarázat*: azonos a 3. ábrával

Рис. 4. Сейсмический профиль №2 (24-х кратное перекрытие) *Условные обозначения*: см. рис. 3.

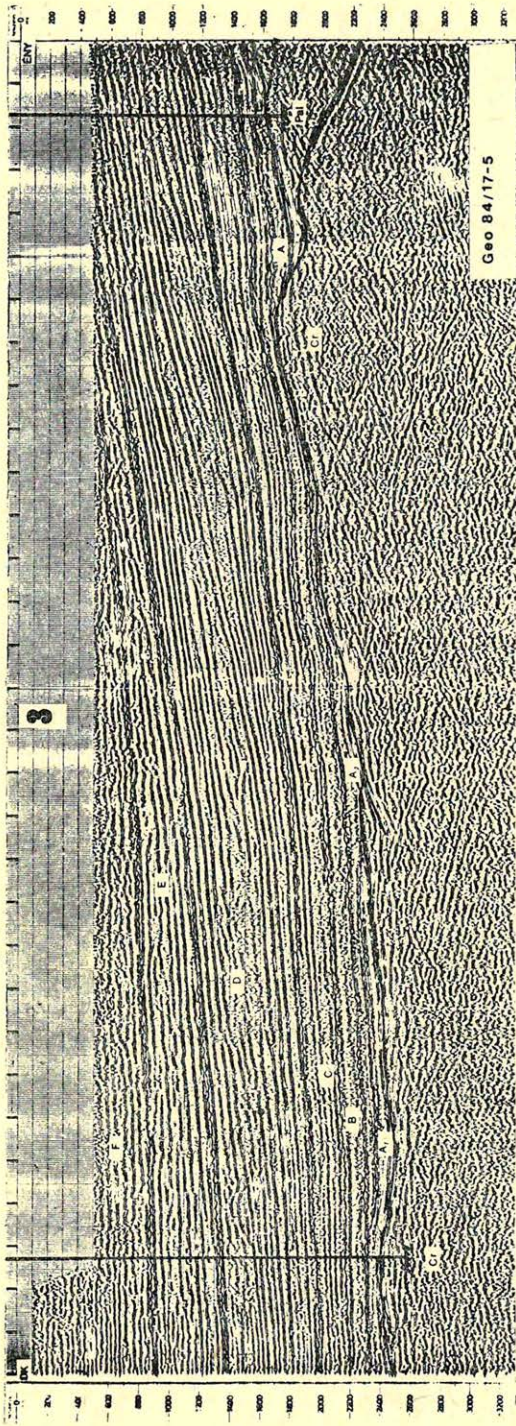
Fig. 4. Seismic line No. 2. For the legend see Fig. 3.

C_2 szeizmikus fáciesek rálapolódtak a medencealjzatra, híven követve annak morfológiáját. A D fácies fekü és fedő fáciesektől való elkülönítését a reflexiók kiékelődése alapján végeztem. Ezen a szelvényen már nem igazolható az 1. szelvény-nél leírt feltöltési mechanizmus. Itt genetikai rokonság mutatkozik a C , D , E fáciesek között. Feloldani nem tudván az ellentmondásokat, további vizsgálatok tartok célszerűnek a kérdés megoldására.

A 3. sz. szelvény (5. ábra) ugyanezen problémákat veti fel. Az ÉNy-i szakaszon jól elkülöníthető a metamorfit aljzat és a rátelepülő újpaleozoós törmelékes összlet. Az A jelű szeizmikus fácies miocén bádeni korú, pelites, karbonátos üledékekkel azonosítható. A pannon fáciesek a medencealjzat erőteljes kibillenesét bizonyítják.

A 4. sz. szelvény (6. ábra) a Vízvár-Babócsai magasvonulat ÉNy-i előterét llusztrálja. Erős tektonikai igénybevételre utal a szelvény DK-i zónájában nyomozható vető, valamint ennek kiújulását bizonyítja a pannon üledékek vertikális irányú elmozdulása. A szelvény ÉNy-i oldala nyugodt üledékképződési viszonyokat feltételez. Az A_a jelű fácies lerakódása után az A_b üledékes összlet csak ÉNy-i irányban tudott elterjedni. A szelvényen a B jelű szeizmikus fácieset nem ábrázoltam, de jelenléte nem kizárható. A középső zónában az idősebb pannon (C és esetlegesen B jelű fácies) erősebben átmozgatott környezetben történő üledékfelhalmozódásra utal.

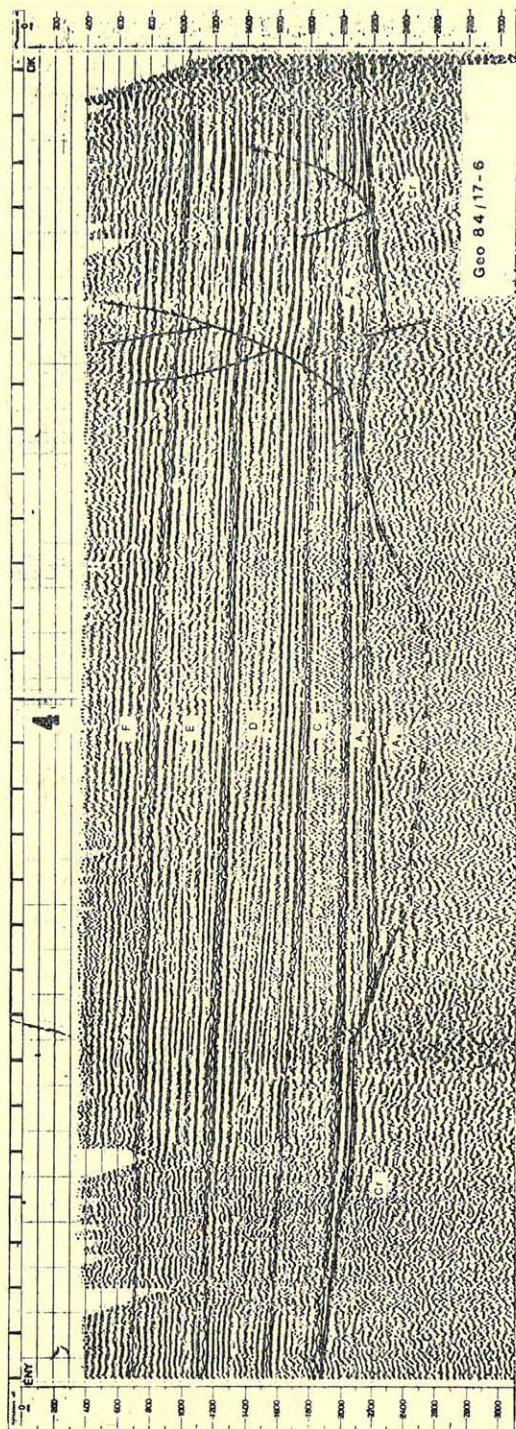
Az 5. szelvény (7. ábra) a Tarany-Nagyatádi középmély zóna D -i szárnyát mutatja be, (a Vízvár-Babócsai magasvonulat É-i előtere). Az ÉK-i szakaszon megjelenő több száz méter vastag miocén korú összlet D -i irányba fokozatosan kiékelődik. A bádeni (A_{III} és A_{II} jelű szeizmikus fáciesek) és kárpáti (A_I elű fácies) korú képződmények közötti elhatárolást mélyfúrások segítségével

5. ábra. 3. számú szeizmikus szelvény (24x-es fedés) Jelmagyarázat: azonos a 3. ábrával

Рис. 5. Сейсмический профиль №3 (24-х кратное перекрытие) Условные обозначения: см. рис. 3.

Fig. 5. Seismic line No. 3. For the legend see Fig. 3.

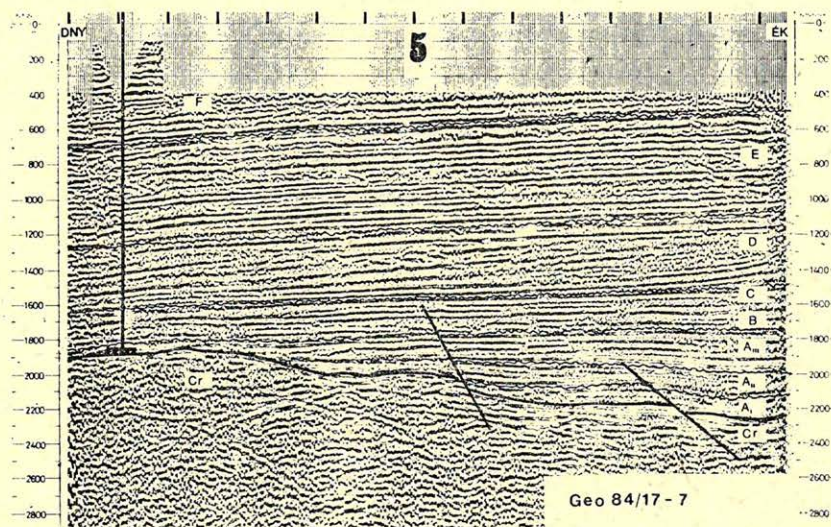
6. ábra. 4. számú szeizmikus szelvényt (24-x-es fedés) *Jelmagyarázat*: azonos a 3. ábrával

Рис. 6. Сейсмический профиль №4 (24-х крайное перекрытие) *Условные обозначения*: см. рис. 3.

Fig. 6. Seismic line No. 4. For the legend see Fig. 3.

végeztem el. A kárpátiban meginduló üledékképződés a bádeni végéig tartott, majd rövid szünet után a pannonban tovább folytatódott. A szelvényen látható törésvonalak utalnak a Tarany-Nagyatádi egység intenzív süllyedésére. A pannon transzgresszió kezdetekor a terület tektonikailag nyugodt régiót képviselt. A *B* és *C* jelű fáciesek a Beleznai Mészmárga Formációval és a Nagylengyei Agyagmárga Formációval azonosíthatók. A Drávai Agyagmárga Formációból (*D* jelű fácies) fokozatosan fejlődik ki az Újfalui Homokkő Formáció (az *E* szeizmikus fácies alsó szakasza).

A 6. sz. szelvény (8. ábra) és a 7. sz. szelvény a Dráva-medence ÉNy-i szakaszán került bemérésre. Itt a preneogén medencealjzatot mezozoós kőzetek alkotják. Az elkészített térképen és a szelvényeken is látszik, hogy erős tektonikai hatásoknak voltak kitéve. Az *A'* jelű szeizmikus fácies kompresszív gyűrődésnek kitétt miocén összetettségű jelöl. A kárpáti-bádeni korú sorozat uralkodóan durva törmelékes üledékekből áll, de vulkáni tufa (riolit) betelepüléseket is tartalmaz. A kompresszió kora valószínűleg középső miocén és ekkor tolódhattak egymásra a mezozoós blokkok is. A pannon struktúrák zavart jellege még fiatalabb mozgásokra utal, de ezek hatása már kevésbé jelentős.

7. ábra. 5. számú szeizmikus szelvény (24x-es fedés) *Jelmagyarázat*: azonos a 3. ábrával

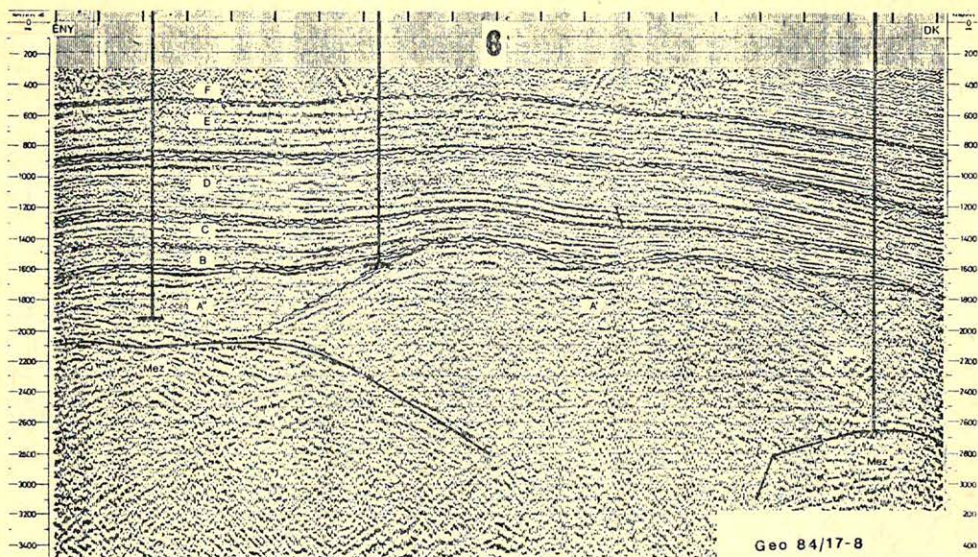
Рис. 7. Сейсмический профиль №5 (12-ти кратное перекрытие) *Условные обозначения*: см. рис. 3.

Fig. 7. Seismic line No. 5. For the legend see Fig. 3.

Következtetések

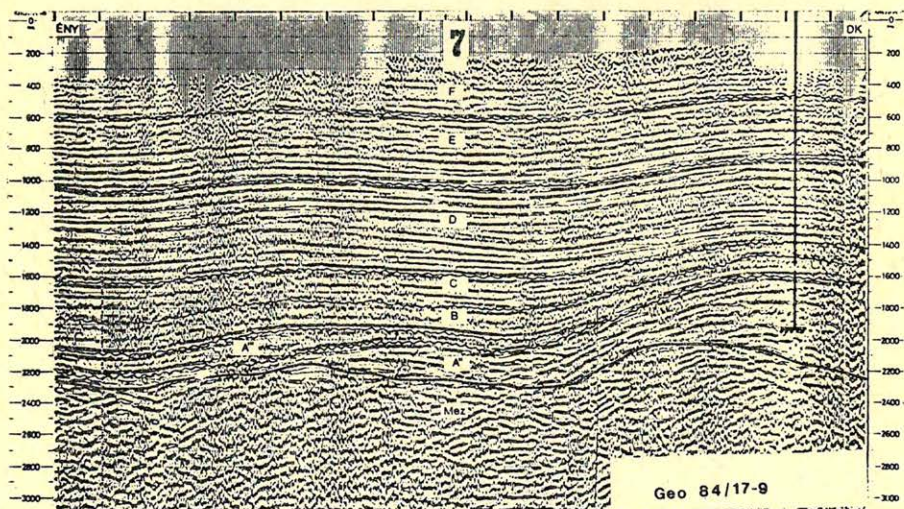
1. A Villányi-metamorfit hátság dominánsan ÉNy-i DK-i csapásiránnyal rendelkezik. Jelenlegi helyzetét rotációs mozgások alakították ki. Elképzelhető, hogy pikkelyes szerkezet jellemzi és ez valószínűleg prealpi kompresszív hatások eredménye.

8. ábra. 6. számú szeizmikus szelvény (24x-es fedés) Jelmagyarázat: azonos a 3. ábráéval
 Рис. 8. Сейсмический профиль №6 (24-х кратное перекрытие) Условные обозначения: см. рис. 3.

Fig. 8. Seismic line No. 6. For the legend see Fig. 3.

9. ábra. 7. számú szeizmikus szelvény (24x-es fedés) Jelmagyarázat: azonos a 3. ábráéval
 Рис. 9. Сейсмический профиль №7 (24-х кратное перекрытие) Условные обозначения: см. рис. 3.

Fig. 9. Seismic line No. 7. For the legend see Fig. 3.

2. Az újpaleozoós-alsótriász üledékes összlet tektonikusan érintkezik a metamorfit aljzattal. A lerakódott sorozat jelentős része a mezozoikum során erodálódott és az árkokban mint miocén törmelékanyag halmozódott fel.

3. A miocén struktúrákat kompressziós és extenziós hatások alakították ki. A kompresszió elsősorban a kárpáti-bádeni korú összleteket érintette, de számolhatunk azzal is, hogy a mezozoós blokkokat is érintette. Az extenziós időszakban a metamorfit és a mezozoós nagyszerkezeti egység határán erőteljes vulkáni tevékenység folyt: riolit (Bol-1, So-3, -4, Na-1, -2, -3, -4 stb. fúrások), andezit (So-2, Ber-1, Szta-1, -2 fúrások).

4. A miocén-szarmata korban csak gyenge üledékképződés jellemzi a Dráva-medencét (szárazföldi ciklus).

5. A pannon elején meginduló transzgresszió következtében a kiemelt helyzetű medencealjzati zónák is víz alá kerültek. A legidősebb pannon képződmények laterálisan összefogazódva a következő egységeket képviselik: A Dráva-medence DK-i régiójában durvatörmelékes partszegélyi összlet (Mihályi Konglomerátum Formáció) rakódott le, ez a medence irányában nyíltvízi, pelites üledékekhez (Beleznai Mészmárga Formáció) kapcsolódik, a medence tengelyében erősen átmozgatott környezetben pszammitos jellegű üledékek (Lovászi Homokkő Formáció) keletkeztek. Ez a sorozat a *B* jelű szeizmikus szekvenciával mutat azonosságot.

6. A transzgressziós rétegsorra transzgressziós-feltöltődéses genetikájú üledékek rakódtak (Drávai Agyagmárga Formáció $\approx D$ jelű szeizmikus fácies). A feltöltődés É-i, illetve ÉK-i és ÉNy-i irányból kezdődött. Az összlet lerakódása után regressziós és fluvio-lakusztikus sorozat (*E* és *F* jelű szeizmikus fáciesek) fedte le az idősebb képződményeket.

7. A pannon üledékek lerakódása közben és után még dilatív mozgások is alakították a térszint. Ennek következtében a pannon sorozatban vetőrendszerek alakultak ki. Ezek a vetők a Dráva-medencében végig nyomozhatóan az idősebb tektonikai vonalak irányát követik.

Köszönetnyilvánítás

Azért, hogy ezt a cikket megírhattam, igen nagy köszönettel tartozom munkatársaimnak, de leginkább Milánkovich Andrásnak, kivel első szakmai előadásunkat éppen e terület szeizmikus szelvényeinek szekvencia vizsgálatainak néhány eredményéről tartottuk, s további kutatásaimat is az Ő útmutatásai alapján végeztem. A pannon összlet sztratigráfiai analizisében Pogácsás György volt segítségemre, Lukács Zoltánné és Várkonyi Lászlóné a technikai kivitelezésben fáradozott sokat. Külön köszönöm Komjáti János segítségét, aki volt szíves elvállalni a lektor hálátlan feladatát.

Ezúton fejezem ki köszönetemet a Geofizikai Kutató Vállalat vezetőinek, valamint munkatársaimnak a dolgozat elkészítéséhez nyújtott támogatásaiért.

- Dank V.*: A hazai szénhidrogén-kutatások eredménye és feladatai. Földtani Közl. XCVIII. 1968. pp. 3–16. *2.
- Kertai Gy.*: A magyarországi medencék és kőolajtelepek szerkezete a kőolajkutatás eredményei alapján. Földtani Közl. LXXXVII. 1957. pp. 383–394. *4.
- Kertai Gy.*: A magyarországi földgáztelepek kialakulásáról és továbbkutatásuk alapelveiről. Földtani Közl. XCII. 1962. pp. 274–279.
- Késmárky I.*–*Pogácsás Gy.*–*Szanyi B.*: Szeizmikus szelvények sztratifráfiai értelmezése Kelet-Magyarországi neogén-quarter depressziók példáján. Magyar Geof. XXIII. 1982. pp. 20–30. *1–2.
- Kleb Béla*: A Mecsek hegység déli előtere pannóniai képződményeinek üledékföldtani vizsgálata. Földtani Közl. XCVIII. 1968. pp. 335–359. *13.
- Kőrössi László*: Magyarország medenceterületeinek összehasonlító földtani szerkezete. Földtani Közl. XCIII. 1963. pp. 153–172. *2.
- Lukács Z.-né*–*Pogácsás Gy.*–*Tóth S.*: A Zala- és Dráva-medence mélyföldtani felépítésének összehasonlító vizsgálata magas fedésszámú reflexió s szeizmikus szelvények alapján. Magyar Geof. XXIII. 1982. pp. 178–193. *5–6.
- Némedi Varga Z.*: A Mecsek-hegységi andezit vulkánosság. Földtani Közl. XCVII. 1967. pp. 396–413. *9.
- Pogácsás Gy.*: Neogén süllyedékeink fejlődéstörténeti viszonyai a felszíni geofizikai mérések tükrében. Földtani Közl. CX. 1980. pp. 485–497. *3–4.
- Szalai Á.*–*Konc I.*: Szénhidrogén-képződési és migrációs folyamatok a délkelet-alföldi és a Dráva-süllyedékekben. Kőolaj és Földgáz 13.(113.) évfolyam 6. sz. 1980. 177–186.
- Vadász E.*: Magyarország földtana. Akadémiai Kiadó 2. kiadás. 1960.
- Wein Gy.*: Délkelet-Dunántúl hegységszerkezete. Földt. Közl. XCVII. 1967. pp. 371–395 *15.
- Wein Gy.*: Újabb adatok a Villányi-hegység szerkezetéhez. Földtani Közl. XCIX. 1969. pp. 47–59. *3.